

Píše Lucie Merhautová

(E*forum, 17. 10. 2016)

Nakladatelství dybbuk na konci roku 2015 vydalo životopisnou monografii **Sacher-Masoch (1836–1895)** od francouzského historika středoevropských dějin **Bernarda Michela** (1935–2013). Kniha vyšla ve francouzském originále již v roce 1989 a je škoda, že český překlad nenásledoval brzy poté, mohl iniciovat odbornou reflexi a překlady, které naprosto chybějí. Biografie nebyla přeložena ani do němčiny, v níž ovšem k osobnosti a dílu Leopolda von Sacher-Masoch existuje řada odborných monografií i studií; německé práce přebírají základní životopisné informace často právě od Michela, německy vyšla například jeho studie *Leopold von Sacher-Masoch und Frankreich* (ve sborníku *Leopold von Sacher-Masoch. Ein Wegbereiter des 20. Jahrhunderts*, 2010).

Sacher-Masoch byl „muž pomezí“ (s. 9), velkou část svého díla situoval do Haliče a sám se od jisté doby představoval jako Slovan píšící německy, proto přirozeně přitahuje pozornost historiků, germanistů, polonistů, ukrajinistů či rusistů, kteří se zabývají konstrukty identit a jejich literárními reprezentacemi či interkulturalitou v podunajské monarchii. (Přehled díla, překladů a literatury poskytuje *Sacher-Masoch Bibliographie 1853–2003* sestavená Michaelem Farinem a uveřejněná ve vydařeném sborníku *Leopold von Sacher-Masoch*, eds. Ingrid Spörk – Alexandra Strohmaier, 2002). Aktuální zůstává i otázka modernosti Sacherova-Masochova díla, Michel ji klade až v krátkém Závěru, v němž naznačuje vazbu k rakouskému baroknímu umění i vídeňské moderně. Zmiňuje rovněž německojazyčnou literaturu z českých zemí a z Moravy, zůstává však u dnes již notoricky známého příkladu Kafkovy *Proměny*; ohlas Sacherova-Masochova zneklidňujícího převrácení mocenských vztahů (nejen mezi mužem a ženou, nýbrž i majoritní a minoritní kulturou, mezi centrem a periferií) byl širší a stál by za studium.

Překladatel Michelovy práce Jiří Našinec se až na nejznámější novelu *Venuše v kožichu* nemohl opřít o žádné novější české převody – je zarážející, že od roku 1931 žádný výbor z próz tohoto autora nevyšel. Mezi bohemisty je Sacher-Masoch opomíjeným autorem, jeho životní dráha se přitom podstatně protнула i s českými zeměmi a s Prahou. Na vině nebude ani tak sexuálně-patologické stigma, které na něj vrhl v roce 1890 Richard Krafft-Ebing, jako spíše otec Leopold von Sacher-Masoch (1797–1874) a jeho spojení s represemi Bachova absolutismu. Vyrostl v Haliči (zatímco jeho otec Johann Nepomuk Stephan Sacher se narodil v roce 1759 v Kynžvartu v Čechách, kde se jeho předek usadil uprostřed 16. století), od roku 1831 byl policejním ředitelem ve Lvově, v roce 1848 byl převelen do Prahy, post policejního ředitele zde oficiálně zastával od června 1849, reformoval například systém informátorů, kteří infiltrovali

české vlastenecké kruhy. V české literární historii bývá zmiňován především v souvislosti s Karlem Havlíčkem: byl to on, kdo již v srpnu 1849 navrhl českému místodržiteli Mescérymu Havlíčkovu konfinaci (viz např. K. Kazbunda, *Karel Havlíček Borovský*, sv. 2, Praha 2013, s. 113–132). V české kulturní paměti totožné otcovo a synovo jméno splývá v jeden negativní obraz. Sacher-Masoch mladší na Prahu svého dospívání přitom vzpomínal zdá se rád, a to i na osobnosti (například své gymnaziální učitele), jež dával jeho otec sledovat; na začátku osmdesátých let pak české literatuře otevřel významný prostor ve svém časopise *Auf der Höhe*, viz *echo z 3. 10. 2016*).

Michel ve Francii navazoval na širší a vstřícnější recepci – ve své knize (nebo i v samostatných studiích) ukazuje, že se Sacher-Masoch stal ve Francii v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století poměrně proslulým spisovatelem. Překlady jeho povídek a novel vycházely v renomovaných časopisech i knižně, v letech 1887–1888 uveřejnily revue *Le Gaulois* a *Revue bleue* cykly jeho vzpomínek na dětství a dospívání v Haliči a v Praze ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století – a zasloužily by si i české vydání (německy vyšly ve svazcích *Souvenirs. Autobiographische Prosa*, přel. Susanne Farin, München: belleville, 1985, a *Bruchstücke. Autobiographische Prosa 2*, ed. Michael Farin – Mechthild Saternus, přel. Michael von Killisch-Horn, tamtéž, 2009). Sacher-Masoch se v nich stylizoval jako „maloruský Turgeněv“ a zpětně konstruoval svou haličskou a maloruskou identitu, která ve francouzském kontextu působila poutavě exoticky, zatímco pro německou kritiku byl od svého vstupu do literatury kontroverzním a obtížně zařaditelným autorem. Ani ne z morálních důvodů, nýbrž především kvůli tomu, že psal německy, ale představoval se jako Slovan.

Michel cituje podle německých originálů, ale i podle třísvazkového francouzského vydání próz (*Contes et romans*, 1967–1968) – o ně a další edice (například haličských novel z roku 1963) se opíral i Gilles Deleuze ve slavné studii *Présentation de Sacher-Masoch. Le froid et le cruel* (francouzsky 1967, německy vyšla poprvé v roce 1968, stejně jako ve francouzštině společně s novelou *Venuše v kožichu*, toto dnes klasické vydání obou textů vyšlo v řadě jazyků, v roce 2002 také ve slovenštině, Deleuzovu studii přeložil Miroslav Marcelli, prózu Sacher-Masocha Adam Bžoch). Deleuzovo čtení sadistické a masochistické situace ovlivnilo řadu dalších interpretů, Michel se od něj snaží emancipovat a zdůrazňuje historický úhel pohledu: „Aby jej člověk pochopil, musí hlavně důvěrně znát habsburskou monarchii devatenáctého století, nejen německý svět, ale též svět slovanský: ukrajinský, polský, český s jejich jazyky, zvyklostmi a společenskými rituály“ (s. 11). Výzkum jej vedl v osmdesátých letech do archivů tehdejší ČSSR, do Rakouska (především Štýrského Hradce) a Německa, čerpal hlavně z policejních a univerzitních archivů, z matrik, soukromých pozůstalostí, knihoven, z osobní korespondence, jedinečné materiály se mu podařilo získat i od spisovatelovy vnučky Mechthild Saternusové, která od roku 1933 našla azyl ve Francii. Problematictější se stává výklad tam, kde úřední prameny končí a kdy by na ně měla navázat interpretace literárního díla, do něhož samozřejmě patří i vzpomínky.

Michel sdílí zastaralý a naivní názor o závislosti fikce na skutečnosti, který ale i dnes nebývá u historiků takovou výjimkou. Předpokládá, že prózy „zpracovávají“ „skutečně

události“ (srov. např. s. 165), autor prostřednictvím svých postav „vykládá své názory“ (s. 175) nebo že konfrontace s úředními prameny odkrývá v dílech „čiré smyšlenky“ (s. 199). V prvních čtyřech kapitolách o dětství a dospívání v Haliči a Praze Michel vychází ze vzpomínek, z nichž destiluje jednotlivá témata v chronologickém pořadí. Autobiografické texty však vznikaly až v osmdesátých letech a byly určeny francouzským čtenářům, a tento kontext ovšem zásadně ovlivnil jejich vyznění. Michel ostatně sám na příkladu seznámení Sachera-Masocha s Aurorou Rümelinovou (skrývající se pod jmény Alice či Wanda von Dunajew) ukazuje, jak dílo formovalo spisovatelův život a jak životní situace do detailu přizpůsoboval předchozím románovým scénám a fantaziím. Navíc převleky, záměny, masky patří k základním motivům jeho díla, jsou součástí masochistova světa. Michelův výklad v druhé polovině často přechází v koláž, v níž splývají hranice mezi citací, parafrází a reflexí. Přesto je jeho populárně-naučná monografie vzhledem k absenci jiných prací i překladů v českém kontextu v podstatě prvním, poutavým setkáním čtenářů s tímto spisovatelem.

Překlad Jiřího Našince je velmi čtivý, spíše na vrub redakce lze přičíst některé chyby - o povrchní četbě monografie svědčí text na záložce, který spisovatelovo rodné město jednak uvádí jako „Lamberg“, jednak je určuje i jako místo spisovatelova univerzitního působení (byl přitom soukromým docentem ve Štýrském Hradci), populární rodinný časopis Gartenlaube je na straně 182 uveden jako Gardenlaube, první nakladatel Auf der Höhe byl Lionel Baumgärtner, ne Baumgarten (s. 312), křestní jméno vnučky Sachera-Masocha je Mechthild, ne Mechtilde (s. 11) apod. Jan Jungmann, učitel Leopolda von Sacher-Masoch na akademickém gymnáziu, je zaměněn za známějšího Josefa Jungmanna, který však v době autorových studií již nežil. Revizi by si zasloužil i poznámkový aparát, což vzhledem k rozpětí autorova výzkumu není možné provést důsledně, avšak alespoň kapitole o Praze by prospěla aktualizace českých názvů institucí (bývalý Státní ústřední archiv je dnes Národní archiv). Ediční poznámka mohla vysvětlit zacházení s citáty, zda byly překládány z německých originálů nebo z francouzského znění.

Bernard Michel: *Sacher-Masoch. 1836-1895*. Praha, Dybbuk 2015, 430 s.

www.ipsl.cz